

Katarzyna Brodzińska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

SYSTEM WSPARCIA ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO I GRUP PRODUCENTÓW ROLNYCH – ZAŁOŻENIA I IMPLIKACJE PRAKTYCZNE

SUPPORT SYSTEM FOR ORGANIC FARMING AND AGRICULTURAL PRODUCER GROUPS – ASSUMPTIONS AND PRACTICAL IMPLICATIONS

Słowa kluczowe: wspólna polityka rolna (WPR), rynek zakorzeniony, rolnictwo ekologiczne, grupy producentów rolnych (GPR)

Key words: Common Agricultural Policy (CAP), nested market, organic farming, groups of agricultural producers (GAP)

JEL codes: Q18

Abstrakt. Celem badań była próba oceny wybranych działań wspieranych w ramach WPR (rolnictwo ekologiczne oraz grupy producentów rolnych) w kontekście możliwości wykreowania „rynku zakorzenionego”, który może przyczynić się do rozwoju lokalnej gospodarki. Materiał badawczy stanowiły dane ARiMR, ARR i GIJHARS. Zastosowano analizę porównawczą poziomą wybranych parametrów charakteryzujących rolnictwo ekologiczne i GPR w 2016 roku oraz analizę porównawczą pionową obejmującą lata 2004-2016. Z przeprowadzonych analiz wynika, że system wsparcia rolnictwa ekologicznego oraz GPR w ograniczonym zakresie sprzyja rozwojowi obszarów wiejskich i konieczne jest poszukiwanie nowych rozwiązań systemowych. Warto zdecentralizować system wsparcia finansowego GPR w ramach WPR, aby przyczynić się do rozwoju „rynków zakorzenionych” nie tylko w odniesieniu do produktów ekologicznych, ale również konwencjonalnych.

Wstęp

Wspólna polityka rolna (WPR) jest najstarszą i zarazem najkosztowniejszą polityką Unii Europejskiej (UE). Jednak przez 60 lat jej funkcjonowania okazała się na tyle elastyczna, aby podtrzymywać pierwotne cele określone w traktacie rzymskim z 1957 roku, a jednocześnie uwzględniać zmieniające się uwarunkowania wynikające z procesu globalizacji rynków rolnych, postępującej liberalizacji handlu rolnego oraz procesu poszerzania UE o nowe kraje członkowskie [Drygas 2016]. W efekcie wprowadzanych reform wzmocniono wsparcie z tytułu dostarczania dóbr publicznych i podejmowania działań ograniczających zmiany klimatyczne. Pomimo tych zmian WPR pozostaje w dużym stopniu zorientowana na rolnictwo, w niewielkim zakresie wspierając rozwój obszarów wiejskich. Ponadto zróżnicowanie regionalne polskiego rolnictwa pod względem struktury agrarnej gospodarstw rolnych, warunków przyrodniczych do prowadzenia produkcji rolniczej, kultury, a także tradycji rolniczej sprawia, że tempo zmian zachodzących w rolnictwie i na obszarach wiejskich jest nierównomierne [Krasowicz 2012]. W związku z tym należy poszukiwać takich sposobów wsparcia rolnictwa, które przyczynią się do rozwoju obszarów wiejskich w skali regionalnej i staną się stymulatorem rozwoju. Chodzi o wykreowanie wspólnego zasobu dóbr, dzięki któremu ma szansę powstać „rynek zakorzeniony”¹, który może sprzyjać nawiązywaniu współpracy lokalnych producentów i przetwórców. Tym wspólnym zasobem może być zarówno wysokiej jakości produkt żywnościowy (najczęściej zarządzany przez zrzeszonych producentów lub ich organizacje), jak i

¹ Termin „rynek zakorzeniony” został zaproponowany przez europejskich socjologów wsi (np. Van der Ploega) jako koncepcja możliwości rozwojowych obszarów wiejskich [Jasiński i in. 2014].

wyjątkowy krajobraz o specyficznych cechach, dzięki którym dany obszar jest rozpoznawany i chętnie odwiedzany przez turystów [IRWIR PAN 2013, Jasiński i in. 2014].

Celem pracy jest próba oceny systemu wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego i grup producentów rolnych w ramach WPR w kontekście możliwości wykreowania „rynku zakorzenionego”.

Materiał i metodyka badań

Materiał badawczy stanowiły dane z Systemu Informacji Zarządczej Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Agencji Rynku Rolnego (ARR), Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (GIJHARS) oraz wyniki badań dotyczące oceny realizacji poszczególnych działań wspieranych w ramach WPR prezentowane w literaturze. Przedmiotem analiz były dane dotyczące wybranych działań wspieranych w ramach WPR, a mianowicie rolnictwa ekologicznego i grup producentów rolnych (GPR). Dokonano analizy porównawczej poziomej wybranych parametrów charakteryzujących te działania w 2016 roku oraz analizy porównawczej pionowej obejmującej dane z lat 2004-2016.

Wyniki badań

Wsparcie finansowe do rolnictwa ekologicznego udzielane w ramach WPR spowodowało dynamiczny wzrost liczby ekologicznych gospodarstw rolnych oraz powierzchni upraw ekologicznych. Z danych GIJHARS wynika, że w 2003 roku funkcjonowało 2286 gospodarstw ekologicznych, a w 2013 roku 26 598, czyli w latach 2003-2013 liczba gospodarstw wzrosła ponad 11 razy. Jednak w kolejnych latach 2013-2016 wystąpił znaczący ich spadek (średnio w Polsce o 15,7%). Warto również podkreślić, że powierzchnia ekologicznych użytków rolnych, która w latach 2003-2013 wzrosła 12-krotnie, od 2013 roku wykazuje tendencję spadkową. W 2013 roku ekologiczne użytki rolne w Polsce zajmowały 670,0 tys. ha, a w 2016 roku 536,6 tys. ha, czyli w ciągu trzech lat odnotowano prawie 20-procentowy spadek powierzchni ekologicznych użytków rolnych. Jednak nie była to stała tendencja, ponieważ w latach 2015-2016 powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w okresie konwersji wzrosła z 78,8 tys. ha do 105,7 tys. ha, czyli o 34%. W konsekwencji należy zatem oczekiwać wzrostu łącznej powierzchni ekologicznych użytków rolnych. Analiza danych GIJHARS wskazuje, że w latach 2013-2016 największy spadek powierzchni ekologicznych użytków rolnych odnotowano w województwach podkarpackim (-47,5%), wielkopolskim (-29,9%), świętokrzyskim (-29,0%) i małopolskim (-27,3%) (tab. 1).

Trudno stwierdzić, czy i na ile rezygnacja rolników z prowadzenia gospodarstw rolnych w systemie rolnictwa ekologicznego miała związek ze zmianami warunków wsparcia finansowego gospodarstw ekologicznych w ramach WPR 2014-2020 (m.in. z uzależnieniem płatności do uprawy roślin paszowych z obowiązkiem posiadania odpowiedniej obsady zwierząt). Analiza danych GIJHARS w zakresie struktury ekologicznych użytków rolnych wspieranych w ramach kolejnych edycji programu rolnośrodowiskowego (PR) wskazuje, że zachowanie beneficjentów może być uzależnione od zmieniających się warunków finansowania. W 2008 roku powierzchnia upraw sadowniczych i jagodowych stanowiła 16,8% ogółu upraw wspieranych w systemie rolnictwa ekologicznego, co było efektem wysokiego wsparcia finansowego w tym okresie. Rolnik, który podjął takie zobowiązanie w ramach PR 2004-2006 otrzymywał przez pierwsze trzy lata 1800 zł/ha, a przez następne dwa lata 1540 zł/ha. Powierzchnia wszystkich ekologicznych upraw sadowniczych, do której przyznano wsparcie w 2008 roku, wyniosła 52 887 ha, z czego 35 850 ha, czyli 67,8% stanowiły uprawy orzechów włoskich. W związku z nagłośnieniem w mediach praktyki zakładania plantacji orzecha włoskiego wyłącznie w celu pobierania dopłat unijnych w kolejnym okresie programowania 2007-2013 wprowadzono wariant „pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe” o znacznie obniżonym wsparciu m.in. do sadów orzechów włoskich. Efektem wprowadzonych zmian było systematyczne zmniejszanie udziału powierzchni upraw

Tabela 1. Wybrane cechy charakteryzujące rolnictwo ekologiczne według województw
 Table 1. Selected characteristics of organic farming by voivodeship

Wyszczególnienie/ Specification	ŚSWP/ SEIU*	Gospodarstwa ekologiczne/ Organic farming			PEUR/AEAL			ŚPEUR/ AAEAL	PE*
		n	%	2013 -2016	n	%	2013 -2016		
Dolnośląskie	133,7	813	1,5	-31,6	29 200,1	3,4	-22,0	35,9	21
Kujawsko-pomorskie	145,7	470	0,7	13,3	9 262,8	0,9	-16,9	19,7	18
Lubelskie	151,4	1 980	1,1	-6,9	31 342,5	2,3	-23,2	15,8	48
Lubuskie	131,6	1 148	5,8	-19,3	43 235,1	11,0	-20,9	37,7	9
Łódzkie	100,8	497	0,4	-5,9	9 986,0	1,1	-3,4	20,1	34
Małopolskie	74,4	1 093	0,9	-40,5	12 364,4	2,5	-27,3	11,3	38
Mazowieckie	110,8	2 426	1,2	-7,0	49 517,4	2,7	-22,0	20,4	107
Opolskie	143,0	68	0,2	-22,7	3 216,5	0,7	-9,2	47,3	5
Podkarpackie	156,6	1 252	1,1	-28,5	15 485,4	2,9	-47,5	12,4	30
Podlaskie	121,2	3 437	4,2	0,9	55 168,4	5,4	-13,2	16,1	34
Pomorskie	157,0	679	1,8	-24,0	23 327,9	3,4	-18,8	34,4	27
Śląskie	58,7	180	0,4	-25,6	5 324,8	1,6	-26,3	29,6	21
Świętokrzyskie	127,4	834	1,0	-30,9	10 739,1	2,2	-29,0	12,9	12
Warmińsko-mazurskie	178,6	4 142	9,5	-2,2	108 667,2	11,6	-6,5	26,2	12
Wielkopolskie	127,5	843	0,7	-16,2	29 171,3	1,8	-29,9	34,6	57
Zachodniopomorskie	136,1	2 573	8,9	-29,3	100 570,2	12,3	-22,4	39,1	31
Ogółem/Total	125,0	22 435	1,7	-15,7	536 579,2	3,9	-19,9	23,9	484

* dane za 2014 rok, ŚSWP – syntetyczny środowiskowy wskaźnik przydatności obszarów do produkcji ekologicznej, PEUR – powierzchnia ekologicznych użytków rolnych, ŚPUR – średnia powierzchnia ekologicznych użytków rolnych, PE – przetwórcie ekologiczne/SEIU – *synthetic environmental indicator of utility of areas for organic production*, AEAL – *area of ecological agricultural land*, AAEAL – *average area of ecological agricultural land*, EF – *ecological processing units*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIJHARS i ARiMR
 Source: own study on the basis of AFQI and ARMA data

sadowniczych, a beneficjenci, dla których głównym motywem prowadzenia gospodarstwa w systemie ekologicznym były korzyści finansowe, po prostu likwidowali sady orzechów włoskich i przechodzili na realizację innych, łatwiejszych wariantów. Wyraźnie zwiększyło się ich zainteresowanie uprawą roślin paszowych, których udział w powierzchni upraw ekologicznych zaczął wzrastać i w latach 2012-2015 przekraczał już 35% w strukturze powierzchni ekologicznych użytków rolnych. Warto podkreślić, że znaczny odsetek rolników podejmujących zobowiązania w ramach wariantu „uprawy paszowe”, nie posiadał inwentarza żywego².

Ponieważ w kolejnym okresie programowania 2014-2020 wsparcie do upraw roślin paszowych w systemie rolnictwa ekologicznego powiązane z obowiązkiem posiadania odpowiedniej obsady zwierząt, udział powierzchni upraw paszowych w strukturze upraw ekologicznych zaczął się zmniejszać. Jednocześnie dane GIJHARS wskazują, że od 2013 roku systematycznie wzrastała powierzchnia warzyw w uprawie ekologicznej. W latach 2012-2016 wzrosła ona więcej niż pięciokrotnie (z 9,2 tys. ha w 2012 roku do 52,0 tys. ha w 2016 roku). Ponieważ nie były dostępne dane na temat poszczególnych warzyw uprawianych w systemie rolnictwa ekologicznego, można odnieść wrażenie, że zmiany idą w dobrym kierunku, a wzrost powierzchni

² Jak wynika z badań przeprowadzonych w 2011 roku, w województwie warmińsko-mazurskim w około 90% gospodarstw ekologicznych, w których uprawiana była wyłącznie mieszanka traw z motylkowatymi, nie prowadzono produkcji zwierzęcej [Brodzińska 2013].

powinien przełożyć się na większą dostępność warzyw dla konsumentów. Wiele wskazuje jednak, że jest to przede wszystkim efekt wzrostu powierzchni uprawy soczewicy jadalnej, do której od 2015 roku przysługuje również dodatkowa płatność do roślin wysokobiałkowych³.

Analizując system wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego i sposób zarządzania beneficjentów ekologicznymi gospodarstwami rolnymi, można zauważyć, że są potrzebne rozwiązania systemowe, które w sposób trwały umocnią gospodarstwa ekologiczne. Wprowadzane w kolejnych okresach programowania WPR zmiany, które miały na celu ograniczenie opisywanego sposobu zarządzania gospodarstwami ekologicznymi, są niewystarczające. Warto zatem szukać takich rozwiązań, które pozwolą ułatwić produkcję i zwiększyć jej opłacalność. Chodzi głównie o stymulowanie procesów integracyjnych wśród rolników ekologicznych i podmiotów zajmujących się przetwórstwem ekologicznych płodów rolnych.

W 2016 roku funkcjonowało tylko 7 GPR utworzonych dla produktów ekologicznych w pięciu województwach (po dwie GPR w województwach lubelskim i świętokrzyskim oraz po jednej w dolnośląskim, podlaskim i lubelskim), do których należało 89 rolników. To oznacza, że poziom zintegrowania rolników ekologicznych jest bardzo niski. Zaledwie czterech na tysiąc rolników ekologicznych należało do GPR. Największy odsetek zarówno rolników prowadzących gospodarstwa w systemie rolnictwa ekologicznego, jak i powierzchni ekologicznych użytków rolnych zlokalizowany był w dwóch województwach – zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim (łącznie około 30% ogółu rolników ekologicznych, zarządzających prawie 40% ogólnej powierzchni ekologicznych użytków rolnych w kraju), a poziom ich zintegrowania był zerowy. Potwierdza to fakt, że rozwój rolnictwa ekologicznego nie idzie w parze z rozwojem zorganizowanej sieci przetwórstwa i obrotu produktami ekologicznymi.

W województwie warmińsko-mazurskim liczba ekologicznych przetwórci w latach 2013-2014 spadła o 50%. Proces organizowania się rolników zintensyfikował się po wprowadzeniu w ramach WPR instrumentów wspierających grupy producentów rolnych [Korczak, Tomaszewski 2016, Trajer, Krzyżanowska 2016], jednak poziom zintegrowania rolników⁴ był bardzo zróżnicowany, od 3,4 w województwie śląskim, do 43,5 w wielkopolskim (średnio w kraju 17,9). Był on również zróżnicowany w obrębie poszczególnych branż, przy czym najliczniej zrzeszeni są producenci tytoniu, aż 70,4% z nich było członkami GPR⁵. Wpływ na stopień integracji polskich rolników ma oczywiście wsparcie udzielane w ramach działania „Tworzenie grup producentów rolnych”, realizowane w ramach kolejnych okresów programowania WPR. W ramach PROW 2007-2013 ponad 1/4 środków z tego działania trafiła do rolników z województwa wielkopolskiego, ale w przeliczeniu średnio na 1 członka GPR największe wsparcie otrzymali rolnicy z województw śląskiego (125,5 tys. zł) i warmińsko-mazurskiego (97,5 tys. zł) (tab. 2). Są to dane szacunkowe, w dużym stopniu zaniżone, ponieważ przyjęto, że wszyscy członkowie z takiego wsparcia skorzystali, a jeden rolnik jest członkiem jednej GPR.

Stopień trwałości wpisanej do rejestru GPR, określony jako odsetek funkcjonujących grup do ich ogólnej liczby, był również zróżnicowany w obrębie województw, przy czym najwyższy był w województwach: mazowieckim (85,8), łódzkim (84,9) i małopolskim (73,0). Można zatem zauważyć pewną prawidłowość. Są to województwa o najniższym w kraju poziomie zintegrowania rolników, a wysokim stopniu trwałości, który może być uproszczonym miernikiem efektywności zainwestowanych środków.

Analizując udział rolników – członków GPR w poszczególnych branżach według województw, można zauważyć, że w województwach: świętokrzyskim (90%), lubelskim (84,9%), małopolskim (75,6%), podkarpackim (72,7%) i dolnośląskim (37,0%) dominowali producenci tytoniu. Producenci mleka przeważali w województwach podlaskim

³ W 2016 roku wsparcie do uprawy ekologicznej soczewicy jadalnej w okresie konwersji wyniosło w 1987,49 zł/ha (1557 zł/ha + 430,49 zł/h), a po tym okresie 1740,49 (1310zł/ha + 430,49 zł/h).

⁴ Poziom zintegrowania rolników – liczba rolników, członków GPR w przeliczeniu na 1000 rolników składających wnioski o płatności obszarowe w danym województwie w 2016 roku.

⁵ Zorganizowanie producentów tytoniu wynikało z potrzeby dostosowania polskiego rynku tytoniu do wymogów UE.

(84,0%), lubuskim (56,5%), pomorskim (47,2%) i łódzkim (46,0%), a trzody chlewnej w wielkopolskim (45,9%), śląskim (33,1%), mazowieckim (32,8%) i kujawsko-pomorskim (27,2%). W województwach zachodniopomorskim (61,4%) i opolskim (37,6%) byli to producenci nasion roślin oleistych, a producenci drobiu w województwie warmińsko-mazurskim (39,2%). Liczby wskazują na zróżnicowany stopień koncentracji członków GPR w poszczególnych branżach w układzie województw.

Podobnie jak w przypadku rolnictwa ekologicznego, również w ramach działania „Tworzenie grup producentów rolnych” w kolejnych okresach programowania WPR wprowadzono zmiany, będące niejako reakcją na stosowane przez beneficjentów praktyki. W PROW 2014-2020 wprowadzono preferencje dla niektórych produktów lub grup produktów, dla których powstaje grupa, preferencje dla większej liczby rolników zintegrowanych w ramach jednej grupy oraz wyłączono ze wsparcia rolników, którzy byli członkami GPR w poprzednich okresach programowania. Nasuwają się jednak pewne wątpliwości – czy i na ile taka prosta zmiana kryteriów dostępu rozwiąże problem i przełoży się na poprawę efektywności wykorzystania dostępnych w ramach WPR środków finansowych, czy udzielane wsparcie finansowe w ramach WPR pozwala GPR skutecznie konkurować na wspólnym rynku z silniejszymi i bardziej zorganizowanymi rolnikami krajów UE. Warto również rozważyć kwestię, na ile taki system wsparcia może przyczynić się do rozwoju „rynków zakorzenionych”.

Tabela 2. Wybrane cechy charakteryzujące GPR według województw

Table 2. Selected characteristics of GAP by voivodeship

Wyszczególnienie/ <i>Specification</i>	Liczba GPR/ <i>Number of GAP</i>	Stopień trwałości/ <i>Sustainability level*</i>	Liczba członków/ <i>Number of members</i>	Poziom zintegrowania/ <i>Level of integration**</i>	Poziom wsparcia finansowego [tys. zł]/ <i>Level of financial support*** [thous. PLN]</i>
Dolnośląskie	110	47,3	1 489	26,7	51,6
Kujawsko-pomorskie	113	65,8	2 121	33,1	31,2
Lubelskie	30	66,8	1 920	11,0	5,8
Lubuskie	67	56,1	818	40,9	60,0
Łódzkie	72	84,9	830	6,9	24,6
Małopolskie	20	73,0	964	8,0	3,7
Mazowieckie	85	85,8	1 011	4,9	40,3
Opolskie	91	47,8	885	32,2	77,7
Podkarpackie	46	36,7	3 233	27,9	4,7
Podlaskie	36	48,0	2 284	28,0	13,9
Pomorskie	67	43,6	841	21,7	38,5
Śląskie	24	51,4	163	3,4	125,5
Świętokrzyskie	15	38,1	1 477	17,5	6,2
Warmińsko-mazurskie	81	42,4	569	12,5	97,5
Wielkopolskie	405	61,7	5 256	43,5	36,6
Zachodniopomorskie	55	24,0	464	16,0	82,1
Ogółem/ <i>Total</i>	1 317	58,4	24 325		30,1

* stopień trwałości – odsetek funkcjonujących GPR do ogółu GPR wpisanych do rejestru/*sustainability level – a percentage of functioning GAPs to the overall number of GAPs in registry*; ** poziom zintegrowania – liczba rolników – członków GPR w przeliczeniu na 1000 rolników składających wnioski o płatności obszarowe w 2016 roku/*Level of integration – number of farmers, members of GAP per 1000 farmers who submit applications for area payments in 2016*; *** poziom wsparcia finansowego – średni poziom wsparcia finansowego [tys. zł] w przeliczeniu na członka GPR w ramach działania „Tworzenie grup producentów rolnych” PROW 2007-2013 – dane szacunkowe (stan na 31.12.2016)/*Level of financial support [thous. zł] – average level of support per one member of GAP in RDP “Creation of groups of agricultural producers” 2007-2014 – estimated data for 31.12.2016*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GIJHARS i ARiMR

Source: own study on the basis of AFQI and ARMA data

Podsumowanie

Ocena efektywności wykorzystania środków finansowych na wsparcie sektora rolnego (rolnictwo ekologiczne i GPR) w kontekście możliwości stymulowania rozwoju obszarów wiejskich wskazuje na potrzebę poszukiwania nowych rozwiązań systemowych. Produkcja ekologiczna wymaga koncentracji przestrzennej, która powinna ułatwić rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego oraz organizację rynku żywności ekologicznej, a zwłaszcza wsparcie marketingu, promocji i systemu dystrybucji. Jest to szczególnie ważne w kontekście możliwości wykorzystania korzystnych dla tego systemu produkcji warunków przyrodniczych (wysoka zawartość próchnicy, gleby wolne od zanieczyszczeń). Warto zatem zdecentralizować system wsparcia finansowego w ramach WPR przede wszystkim w zakresie stymulowania procesów integracyjnych. Chodzi tu zarówno o integrację poziomą, jak i o powiązania w ramach systemu agrobiznesu produkcji, przetwórstwa i sprzedaży produktów ekologicznych i konwencjonalnych, które mogą przyczynić się do rozwoju „rynków zakorzenionych”. W nowym okresie programowania WPR warto stworzyć system w większym stopniu wspierający procesy integracyjne w obrębie tworzenia „rynków zakorzenionych”, czyli mocno związanych ze specyfiką regionu, które będą stymulowały rozwój obszarów wiejskich oparty na endogennych zasobach.

Literatura

- Brodzińska Katarzyna. 2013. „Determinanty środowiskowe i gospodarcze wdrażania programu rolnośrodowiskowego”. *Rozprawy i Monografie* 187: 1-149.
- Drygas Mirosław. 2016. „Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w ramach wspólnej polityki rolnej UE”, *Studia BAS* 4 (48): 101-122.
- IRWIR PAN. 2013. *Rolnictwo ekologiczne czynnikiem rozwoju lokalnego – analiza wybranych przypadków*. Warszawa: IRWIR PAN, http://irwirpan.waw.pl/polski/IRWiR_PAN_raport_Rolnictwo_ekologiczne_czynnikiem_rozwoju_lokalnego.pdf, dostęp lipiec 2017.
- Jasiński Jakub, Sylwia Michalska, Ruta Spiewak. 2014. „Rynki zakorzenione – koncepcja uruchomienia mechanizmów lokalnego rozwoju”. *Więś i Rolnictwo* 3 (164): 105-123.
- Korczak Iwona, Marcin Tomaszewski. 2016. „Rozwój grup producentów rolnych w Polsce w latach 2000-2015”. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 2: 11-22.
- Krasowicz Stanisław. 2012. „Problemy zrównoważonego rozwoju rolnictwa polskiego w świetle badań IUNG-PIB”. *Studia i Raporty IUNG-PIB* 29 (3): 21-47.
- Trajer Marzena, Krystyna Krzyżanowska. 2016. „Finansowe wsparcie procesów integracyjnych a rolnictwie”, *Roczniki Naukowe SERiA XVIII* (4): 231-238.

Summary

The aim of this study is to evaluate selected actions supported within the CAP in the context of ability to create nested market which can facilitate the development of local economy. The research material consists of ARMA, ARR, and AFQI data. A horizontal comparative analysis was applied for selected specifications of organic farming and GAP for the year 2016, and a vertical comparative analysis for years 2004-2016. The analyses conducted show that the support system for organic farming and GAP favours the development of rural areas to a limited extent, and it is necessary to search for new system solutions. Decentralization of the financial support system for GAP as a part of CAP could lead to the development of nested markets for both organic and conventional products.

Adres do korespondencji
dr Katarzyna Brodzińska (orcid.org/0000-0003-1329-2391)
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Agrotechnologii, Zarządzania Produkcją Rolniczą i Agrobiznesu
Plac Łódzki 2, 10-957 Olsztyn
tel. (89) 253 39 23
e-mail: katarzyna.brodzinska@uwm.edu.pl